

Роман СЛАВИЧ Літургія і Євхаристія Наведеними в епіграфі словами з євангельської притчі Ісус Христос запрошує всіх нас взяти участь у «весільному бенкеті», який відбувається щонеділі у храмі, та не лише кожної неділі, але щодня. Цим «весільним бенкетом» є Божественна Літургія. Сьогодні, подібно як і в притчі, одні відкидають це запрошення, інші ж його приймають і з радістю йдуть на цей бенкет. Причиною такої неоднозначної реакції на Боже запрошення є належне (або неналежне) наше розуміння та сприйняття Святої Літургії. Часто можемо почути різні «відмовки», як наприклад: «я можу і вдома помолитись», а хтось іде або «на власне поле», або «до свого крамарства», а дехто взагалі з насмішкою ставиться до запрошення. Проблема прихована у нерозумінні важливості Божественної Літургії.

Слово «літургія» з грецької λειτουργία – означає спільна справа. Тоді це слово означало всенародне вирішення якихось питань того чи іншого полісу (міста). Святі Отці стали використовувати його для означення євхаристійного зібрання – ламання хліба. Тому в нашому випадку Літургія – всенародне Богослужіння, під час якого за участі вірних приноситься Безкровна Жертва Тіла і Крові Господа Нашого Ісуса Христа¹. Це зустріч Бога і людини, Творця і Його творіння. Ініціатором цієї зустрічі є Бог, Котрий запрошує нас взяти участь у бенкеті – Трапезі, що зветься Євхаристією. Що ж таке Євхаристія? Насамперед, це одне із семи Святих Таїнств. Що ж таке Святе Таїнство? Вже стало класичним визначення Таїнств, котре знаходимо у катехизмах: це – встановлені Ісусом Христом видимі знаки, що дають нам невидиму Божу ласку (благодать). Існують й інші вяснення, але до кінця вони не зможуть охопити того, що ж це таке – Таїнство. Таїнство не можна зрозуміти. Його можна лише пережити, відчути на власному досвіді. Наше християнське життя здійснюється через Святі Таїнства. Микола Кавасила так про це навчає: «Священне життя твориться з допомогою святих таїнств»². Та й, справді, щоб стати членом Церкви Христової, ми повинні прийняти святе Хрещення, завдяки ньому ми отримуємо дар нового життя, яке дає нам Христос. А далі, з допомогою інших Святих Таїнств, маємо можливість підтримувати та розвивати це нове життя, подібно як новонароджена дитина для подальшого свого існування потребує їжі та інших необхідних умов. Завдяки Святим Таїнствам, ми стаємо причасниками Божого життя, яке, власне, і є цим Христовим даром нового життя – життя в Бозі. Згаданий вже св. Микола Кавасила називає життя у таїнствах життям у Христі. Позаяк серцем Божественної Літургії є Пресвята Євхаристія – Тіло і Кров нашого Спасителя, то сама Літургія за своєю природою є таїнственною. Вчені-літургісти умовно поділяють Літургію на три частини: Проскомидія, Літургія Слова та Літургія Жертви.

Але повернімося до теми, з якої починали наші роздуми, – «весільний бенкет». Якщо ми вирішили йти на весілля, то, мабуть, відповідно приготуємося: одягнемо чистий святковий одяг, причепуримося, візьмемо подарунок і намагатимемося не запізнитися. Аналогічно зробимо певне приготування до Літургії. Цим зовнішнім жестом розпочинається перша частина Літургії – Проскомидія, яка своєю метою якраз і має відповідне приготування вірних, священнослужителя, а також всього необхідного для Літургії. Проте нам варто подбати, насамперед, про внутрішній аспект, стан нашого духа. Позаяк ми приготовляємося стати причасниками Трапези Господньої, то повинні привести у належний стан наш дух, тобто очиститися від гріхів, особливо тяжких, у святому Таїнстві Покаяння. Загалом кожен християнин мав би щодня робити іспит сумління і за наявності тяжких гріхів іти до Сповіді.

Проскомидія як жертва

Головним завданням Проскомидії є приготування Чесних Дарів – хліба і вина – до евхаристійного приносу. Приготовані на початку Літургії Дари під час Анафори перемінюються у Тіло і Кров Христові.

Слово «проскомидія» (від грецького προσκομιζω), означає «приношення», «пожертва». У цьому і полягає суть Проскомидії. В часи раннього християнства вірні приносили на Літургію різні дари і жертвували їх Господеві. Таким дарами могли бути олива, мед, різні продукти, і, звичайно, хліб і вино (бідні приносили навіть і воду). З цього видно, що неважливо, скільки коштує дар, – основним тут є вияв жертви. О. Мелетій Соловій, пояснюючи стародавню практику жертвування дарів для Божественної Літургії, пише: «Частина з тих жертвованих приносів служила для літургійних цілей, себто як евхаристійні дари, а решту використовували для гостин любови, так званих агап»³. Священнослужитель вибирав із принесених дарів хліб і вино для Євхаристії, а решту залишали для агап.

Це приношення дарів виражало глибокий жест жертви – вірні жертвували приноси Господеві і своїм ближнім. Вони виявляли і засвідчували цим свою християнську любов, адже однією з рис любові є жертвенність – вміння чимось поділитися, зробити комусь приємність. Та, насамперед, це вияв уваги і пам'яті про нашого ближнього, про Бога. Це є ознакою нашої небайдужості до чийось проблем, потреб, і готовності допомогти.

Жертвенна любов – засвідчення, визнання нами факту, що людина, котра поруч – наш ближній, і що ми його приймаємо у своє життя. По відношенню до Бога – це визнання Його Нашим Отцем. Так твориться спільнота Церкви, на чолі якої є Христос, а ми – вірні між собою брати і сестри.

Жертвування дарів показує основний аспект Літургії – Жертви Христової. Через жертву зі свого боку зможемо зрозуміти Жертву Христову, принесену за всіх нас. Причиною цієї Жертви є безмежна Божя любов до своїх дітей, свого творіння. Від нас же залежить: прийти і прийняти плоди цієї Жертви для нашого спасіння, чи відкинути їх. Також завдяки цим жертвам вірних утримувалися церковні спільноти, духовенство, вбогі, сироти, вдови, каліки. Це був вияв любові вірних до своєї Церкви.

Що таке дар?

Варто поділитись декількома думками про поняття дару. Дар не є самодостатнім, але завжди пов'язаний із особою даруючого. Коли ми дивимося на подарунок – згадуємо того, хто цей подарунок подарував. Отож, у дарах, принесених на Літургію, були представлені самі вірні. Зважаючи на це, особливого значення набуває поминання імен на Проскомидії. Саме поминання бере свій початок з ранньохристиянських часів, коли вірні складали дари за себе, за відсутніх, потребуючих, а також за померлих. Така практика поминання живих і померлих на Проскомидії існує й досі і відбувається так: священник вирізає з просфори більший чотирикутний шматок (навколо витисненої печатки з написом IC XC NI KA), який зветься евхаристійним Агнцем. При вирізуванні Агнца, священник промовляє слова пророка Ісаї: «Як овеча на заколення ведено його» та інші. Ці слова говорять нам про добровільність Христової Жертви. Вирізвавши Агнца, священник мовить: «Бо візьметься від землі життя його». Це означає, що Христос-Богочоловік, прийнявши нашу людську природу, став одним із нас, і Він був принесений у Жертву за нас і «нашого ради спасіння». Далі священнослужитель вирізує частинку меншу за Агнца, але більшу за інші, промовляючи: «На честь і пам'ять преблагословенної Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії» – і кладе її праворуч Агнца. Цим підкреслюється визначне місце Богородиці у звершенні спасіння людського роду, адже за її згодою

Христос-Богочоловік прийшов у світ і став людиною. Після того ієрей вирізує дев'ять частинок на честь святих: ангелів, пророків, апостолів, святих монахів і монахинь (преподобних отців і матерів), чудотворців (і безсеребренників), батьків Пречистої Діви Марії Йоакима та Анну і святих храму та дня. Опісля слідує поминання живих – спершу церковної ерархії, потім згадує тих, за кого подали намірення, а також за інших. При поминанні кожного імені вирізується окрема частинка. Після цього поминаються померлі, спочатку за ктиторів (добročинців) і фундаторів даного храму. В кінці ж священник кладе частинку і за себе, мовлячи: «Пом'яни Господи, по багатьом щедротам Твоїм і мою недостойність, і прости мені всяку провину, вольну і невольну». Поминання Богородиці, святих, живих та померлих відображає той факт, що всі вони беруть участь у Жертві Христовій, у ділі спасіння. У цьому також вбачаємо творення Церкви – Тіла Христового – навколо Христа-Агнця. Звідси випливає всесвітній, космічний характер Літургії, яка долає час і простір. У ній поєднані всі люди та не лише вони, але й усе творіння, яке представлено у хлібі і вині. Отож, Літургія являє космічний масштаб спасіння, яке здійснює і подає нам Господь Наш Ісус Христос.

Як це відбувається сьогодні?

Сьогодні вищезгадане приношення дарів відбувається через пожертви на тацу, в грошовому еквіваленті. Ці пожертви, які вірні складають на Церкву, служать для забезпечення храму різними церковними потребами для богослужіння, та іншими побутовими потребами, пов'язаними із внутрішнім устроєм храму. Поминання відбувається так: записуємо імена живих чи померлих на картці (інтенції), до неї долучаємо нашу добровільну жертву і подаємо для поминання на Євхаристійній Літургії. Господнє запрошення на «весільний бенкет» залишається завжди актуальним і зверненням до кожної людини. Бог очікує нашої відповіді і відповідного кроку: прийти і зірвати плід з дерева життя (і жити), або продовжувати шлях Адама і Єви. А щоб удостоїтися причастя цього дару нового життя, ми мали б подбати про відповідний «весільний одяг». Цей одяг – наша, особиста і загальна Проскомидія. Тому сприймаймо її як інтегральну, невід'ємну частину Божественної Літургії.

Примітки: о. Юліан Катрій. Божественна Літургія – джерело святости. Львів 2009. Микола Кавасила. Пояснення Божественної Літургії. Львів 2007.

о. Мелетій М. Соловій. Божественна Літургія. Львів 1999.

Роман СЛАВИЧ. Що ми знаємо про Святу Літургію? Проскомидія// СЛОВО № 3 (43) 2010, с.36-38